

Κατανοώντας τη διαφθορά

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΡΟΝΤΖΑΣ

Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας,
Σχολή Κοινωνικών Επιστημών και Ψυχολογίας,

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Περίληψη

Στο κείμενο, επιχειρείται η σκιαγράφηση του πλαισίου επιστημονικής προσέγγισης του φαινομένου της διαφθοράς, μέσω της διαχείρισης των τριών πυλώνων του, του εννοιολογικού, του πραγματολογικού και του υπολογιστικού. Η «ανακάλυψη» του φαινομένου της διαφθοράς τα τελευταία χρόνια, είναι γεγονός ότι οδήγησε σε συσκοτίσεις (επιστημονικές και μη), τόσο των εννοιολογικών αποδόσεων του φαινομένου, όσο και των αποτυπώσεων του πραγματολογικού του στοιχείου (μορφών του στην πράξη ανά χώρα ανά τον κόσμο), ακόμη δε περισσότερο σε επίπεδο πολιτικών διαχειρίσεων (όχι απαραίτητα αντιμετώπισεων) των μορφών του φαινομένου ανά τον κόσμο. Συσκοτίσεις που προήλθαν από την τεράστια παραγωγή μελετών του πολυσχιδούς αυτού φαινομένου, από μελετητές ανά τον κόσμο υπηρετούντων διαφορετικές επιστημονικές πειθαρχίες. Με αυτές τις αφετηρίες, στο κείμενο καταγράφεται ο αξιακός βηματισμός μελέτης και ταυτόχρονα αποδέσμευσης των επιστημονικών προσεγγίσεων του πολυσύνθετου και πολυδιάστατου αυτού φαινομένου της διαφθοράς, από εννοιολογικούς περιορισμούς (κατάχρηση δημόσιας θέσης για όφελος, εγκλήματα διαφθοράς) και από εγκλωβισμούς προσεγγίσεων του φαινομένου μεταξύ αξόνων (σημαντικών βεβαίως για συγκεκριμένες μορφές του φαινομένου και για συγκεκριμένες χώρες ανά τον κόσμο), αυτών της ποινικής διάστασης και της οικονομικής επίπτωσης. Τα ζητήματα αυτά, ενισχύονται με την ανάλυση του τρίτου πυλώνα του φαινομένου της διαφθοράς, αυτού του υπολογιστικού (δείκτες μέτρησης), μέσω τόσο της συμβολής του στους άλλους δύο πυλώνες (με νέα ζητήματα όπως ο ιδεότυπος της διαφθοράς και ο *homo corruptus*), όσο και μέσω του συσχετισμού του φαινο-

μένου της διαφθοράς, με κρίσιμα ζητήματα για τη σύγχρονη περίοδο των κρίσεων-μεταβάσεων, όπως αυτά της ανθρώπινης ανάπτυξης (που αναδεικνύουν δείκτες όπως ο δείκτης Αποτύπωμα Διαφθοράς).

Ο όρος διαφθορά, ιδιαίτερα ελκυστικός τα τελευταία χρόνια στη σύγχρονη εθνική και διεθνή βιβλιογραφία, έχει οδηγήσει στην εντατική παραγωγή μελετών του πολυσχιδούς αυτού φαινομένου, από ερευνητές σε παγκόσμιο επίπεδο, κινούμενων σε πεδία διαφόρων επιστημονικών αφητηριών και πειθαρχιών, γεγονός ενδεικτικό των φαινομένων στα οποία ο όρος αναφέρεται ή/και αποτυπώνει.⁴⁵⁸ Λόγω αυτής της «ξαφνικής» δημοτικότητας του όρου, δεν πρέπει να μας εκπλήσσει το γεγονός ότι τόσο ως όρος, ως σύνολο φαινομένων, όσο και ως σύνολο αποτελεσμάτων, δεν είναι πάντοτε ιδιαίτερα σαφής, με άμεσες επιπτώσεις στις διαχειρίσεις του φαινομένου, τόσο σε επίπεδο εθνών-κρατών όσο και διεθνώς.

Η διαφθορά ως όρος, δεν αποτελεί δημιούργημα της νεωτερικότητας. Μπορεί να απαντηθεί σε προ-νεωτερικές κοινωνίες, σε μη δυτικές κοινωνίες ή σε κοινωνίες του τρίτου κόσμου. Η φύση της διαφθοράς και η πρωτοτυπία της, όχι βεβαίως ως κοινωνικής, πολιτικής, οικονομικής ή πολιτισμικής αποτύπωσης συγκεκριμένων ενεργειών στην ανθρώπινη ιστορία, αλλά ως αντικείμενο και φαινόμενο επιστημονικής μελέτης, οφείλει να αποτελεί πεδίο διεπιστημονικής προσέγγισης και ανάλυσης, ακόμα ίσως και διαμάχης. Η διαφθορά, ως πολύπλοκο σύνολο φαινομένων, δεν ήταν, δεν είναι και δεν θα είναι μονοδιάστατη. Τα σύνολα αυτά λειτουργούσαν, λειτουργούν και θα λειτουργούν αντιπαραθετικά, συνδυαστικά ή θα αλληλοσυγκρούονται, σε επίπεδο γένεσης, εκδήλωσης και επίπτωσής τους. Μας υποδεικνύει λοιπόν, ότι όταν ασχολούμαστε με το ζήτημα της διαφθοράς, θα πρέπει να είμαστε ιδιαίτερα προσεκτικοί. Εύλογα τίθενται ερωτήματα όπως, γιατί σήμερα υπάρχει τόσο μεγάλο ενδιαφέρον (επιστημονικό, ακαδημαϊκό, κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό) περί διαφθοράς, πρώτα ως εννοιολογική αποτύπωση, ακολούθως ως πραγματικότητα και επίπτωση και βεβαίως ως διαχείριση. Η χρήση του όρου διαφθορά, αντανακλά περιπτωσιολογικές καταστάσεις για συγκεκριμένες χώρες ανά τον κόσμο, τις οποίες ερμηνεύει, αντιμετωπίζει ή υιοθετεί ο τοπικός πληθυσμός ή διάφοροι μελετητές αυτού, ως διαφθορά; Τί ακριβώς αντιλαμβάνεται, τί διαπραγματεύεται και διαχειρίζεται ως διαφθορά ο κάθε πολίτης, της κάθε χώρας ανά τον κόσμο; Το σύγχρονο ενδιαφέρον για το φαινόμενο, εκπορεύεται

458. Για τις πρώτες ολοκληρωμένες αναλύσεις του φαινομένου της διαφθοράς σε εθνικό και διεθνές επίπεδο βλ. Πρόντζας, 2006, 2013, 2014.

από μια τάση προσέγγισής του, ως μιας έκπτωσης ηθικής (πολιτικής ή κοινωνικής), ως νομικής παρέκκλισης, ως οικονομικής παρέκκλισης και επίπτωσης, ή συμβαίνει κάτι σοβαρότερο και κρισιμότερο (ειδικά σε περίοδο παγκόσμιας οικονομικής κρίσης και μεταβάσεων);

Οι προσφερόμενες απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά, παρά την έντονη -δημόσια πλέον- συζήτηση για το φαινόμενο, είναι ατελείς και ανολοκλήρωτες. Στον παγκοσμιοποιημένο πολιτισμό, το φαινόμενο της διαφθοράς, αποτελεί έναν από τους συνδετικούς κρίκους της γλώσσας, της θρησκείας και του δικαίου. Των τριών δηλαδή πυλώνων των ανθρωπίνων κοινωνιών, τουλάχιστον στον δυτικό πολιτισμό (Πανταζόπουλος 1956: 7). Με δεδομένο ότι με τη γλώσσα συνεννοούμαστε με τους ανθρώπους, με τη θρησκεία επικοινωνούμε με τον θεό, με το δίκαιο οργανώνουμε και ρυθμίζουμε την μεταξύ μας επικοινωνία, με τη διαφθορά καλύπτουμε όσα δεν μπορούν είτε να μας προσφέρουν είτε να ρυθμίσουν τα τρία αυτά στοιχεία.

Οι εισαγωγικές αυτές παρατηρήσεις (οι οποίες βεβαίως, δεν μπορούν να εξαντληθούν εδώ), μας οδηγούν στους τρεις άξονες, όπου και διαρθρώνεται το φαινόμενο της διαφθοράς. Τον εννοιολογικό, τον πραγματολογικό και τον υπολογιστικό. Τρεις άξονες που λειτουργούν ή πρέπει να λειτουργούν ταυτόχρονα για το σύνολο των μελετητών, τόσο σε επίπεδο σύλληψης του φαινομένου, ακόμα δε περισσότερο σε επίπεδο διαχείρισής του (ή αντιμετώπισης, όπου βεβαίως αυτό με βάση συγκεκριμένα κριτήρια για κάθε χώρα ανά τον κόσμο, κρίνεται απαραίτητο). Επιπρόσθετα, η διαχείριση των τριών αυτών αξόνων ή πεδίων, προϋποθέτει την υπέρβαση των παγιδεύσεων στις οποίες υποπίπτει το σύνολο σχεδόν των μελετητών του φαινομένου της διαφθοράς. Παγιδεύσεις που προκαλούνται τόσο από την προαναφερθείσα ελκυστικότητα του όρου, όσο και από την ίδια τη φύση του φαινομένου. Η αναγκαιότητα υπέρβασης αυτών των παγιδεύσεων, απορρέει αφετηριακά από το ότι, η διαφθορά -ανθρώπινο φαινόμενο η ίδια, ή ανακάλυψη-, ως μια αφενός καθαρά ορθολογική επιλογή (υπολογισμός κόστους-οφέλους) και αφετέρου ως πολιτισμική επιταγή ή επιταγή κουλτούρας, δεν εξαλείφεται εντελώς στο εσωτερικό των κοινωνιών και στις μεταξύ τους σχέσεις. Κάθε κοινωνία δε, οφείλει να αποφασίζει (με την προϋπόθεση ότι μπορεί και θέλει να το πράξει), ποιες μορφές θα εντάξει στο μαύρο πεδίο της διαφθοράς και με ποιες θα πορευθεί -λευκό πεδίο- (βλ. Lascoumes 2003: 37), στο ιστορικό της διηγεσής. Το περιγραμμα λοιπόν αυτών των παγιδεύσεων αφορά πρώτον, την προσέγγισή της διαφθοράς, ως καθολικού φαινομένου για ολόκληρο τον κόσμο. Το γεγονός ότι η παγκοσμιοποίηση έφερε αντιμέτωπες χώρες όπου, η διαφθορά αποτελεί συστημικό χαρακτηριστικό τους, με άλλες όπου, αυτό δεν υφίσταται σε κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό, ή πολιτισμικό επίπεδο (βλ. Πιρόντζα 2006), δεν

συνεπάγεται ότι είναι ένα φαινόμενο με καθολικές διαστάσεις σε παγκόσμια κλίμακα. Κύριο χαρακτηριστικό της είναι ο ασύμμετρος, ο μη ομοιογενής χαρακτήρας της, η μετεξέλιξή της -ως προς τις πηγές, πραγματολογικές αποτυπώσεις και επιπτώσεις-, με δεδομένο ότι οι ανθρώπινες δραστηριότητες που τη γεννούν, δεν είναι οι ίδιες στο χώρο και στο χρόνο των κοινωνιών, καθώς αν ήταν, το φαινόμενο θα ήταν κοινότυπο. Με άλλα λόγια, η διαφθορά ως φαινόμενο καθολικών διαστάσεων, θα είχε απορροφηθεί ταχύτητα. Επειδή ακριβώς πραγματώνεται με διαφορετικές μορφές ανά χώρα, οι ασυμμετρίες που προκαλούνται περιβάλλουν το φαινόμενο είτε με αρνητικό είτε με θετικό πρόσημο, ή παράγουν ισορροπίες. Καθώς στο χώρο και στο χρόνο, δεν υφίστανται σε όλο τον κόσμο κοινές αντιλήψεις περί κοινωνίας, πολιτικής, οικονομίας, δικαίου, εθίμου, παραδόσεως, η διαφθορά δεν εκδηλώνεται ομοιόμορφα, με κανένα δε τρόπο δεν είναι όλες οι συνέπειές της μόνο αρνητικές ή μόνο θετικές.

Η δεύτερη παγίδευση, αφορά τον γνωστικό διαμελισμό του φαινομένου. Ο κάθε μελετητής στο πλαίσιο των επιστημονικών του αξιώσεων, λησιμονεί ότι, η κάθε επιστημονική πειθαρχία μπορεί να αντιληφθεί, να προσεγγίσει, να ερμηνεύσει, να αποτυπώσει, να προτείνει σχεδιασμούς διαχείρισης και ελέγχου της επιτυχίας τους, για συγκεκριμένες -και μόνο- μορφές του φαινομένου. Την προαναφερθείσα εντατική παραγωγή μελετών, έχουν ακολουθήσει δυστυχώς, διεκδικήσεις από σειρά επιστημών, περί πατρότητας του φαινομένου ή ακόμα και της αποκλειστικής διαχείρισης αυτού. Συμβάλλουν έτσι ακόμα περισσότερο σε αυτόν τον γνωστικό διαμελισμό -στο πλαίσιο πάντα των διαχειρίσεων τους-, ο οποίος και αφορά, τόσο τις εννοιολογικές αποδόσεις του φαινομένου, όσο και τις αποτυπώσεις του πραγματολογικού του στοιχείου (μορφών του στην πράξη ανά χώρα και ανά τον κόσμο), ακόμη δε περισσότερο το επίπεδο πολιτικών, οικονομικών και νομικών διαχειρίσεων (όχι απαραίτητα αντιμετώπισεων) μορφών αυτού, τόσο σε επίπεδο χωρών όσο και σε επίπεδο διεθνών οργανισμών.⁴⁵⁹ Ενισχύεται δε περαιτέρω, από την έλλειψη εφαρμογής των αρχών περί αξιακού βηματισμού μελέτης του φαινομένου, ζήτημα στο οποίο θα επανέλθουμε (Πρόντζας 2006, 2013).

Το τρίτο σημείο, αφορά τις παγιδεύσεις περί της πραγματολογικής διάστασης του φαινομένου. Η εσφαλμένη ταύτιση του φαινομένου της διαφθοράς και η εννοιολογική προσέγγιση του όρου, με συγκεκριμένες πραγματολογικές αποτυπώσεις-μορφές αυτού (Πρόντζας 2006), οδηγούν σε προφανή δυσαρμονία με το σύνολο του φαινομένου που ονοματίζουμε διαφθορά. Αφετέρου, δεν λαμβάνεται καθόλου υπόψη τόσο η πραγματολογική και υπολογιστική

459. Περί προσεγγίσεων του φαινομένου, της σχετικής προβληματικής και των πρωτοβουλιών, από το σύνολο των διεθνών οργανισμών βλ. Πρόντζας 2014: 46-63.

διάσταση του φαινομένου, που έχει συγκεκριμένες αποτυπώσεις (κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές, πολιτισμικές) και συνέπειες (ακόμα και θετικές), όσο και το κριτήριο του αποτελέσματος για μια πράξη που εντάσσεται τελικά στο φαινόμενο της διαφθοράς, σε επίπεδο χωρών ανά τον κόσμο. Ζήτημα ιδιαίτερος κρίσιμο και απαιτητικό βεβαίως, ως προς το εκτενές της σχετικής του αναλύσεως.⁴⁶⁰

Η τέταρτη και ιδιαίτερος σημαντική παγίδευση, αφορά την έλλειψη διεπιστημονικής προσέγγισης του φαινομένου. Η πρόσφατη υπέρβαση (αρχές δεκαετίας '90), του εγκλωβισμού (τόσο σε εννοιολογικό όσο και σε πραγματολογικό επίπεδο) του φαινομένου στην ηθική του διάσταση, οδήγησε ή στην καλύτερη περίπτωση, δεν απέτρεψε, έναν ακόμη εγκλωβισμό ανάμεσα σε δύο άξονες που καθορίζουν τις σχετικές προσεγγίσεις του φαινομένου, από το σύνολο των μελετητών σε εθνικό και διεθνές επίπεδο: την οικονομική επίπτωση και την παράβαση με την ποινική της διάσταση -που καθορίζεται σε σχεδόν απόλυτο βαθμό από το πνεύμα της οικονομικής επίπτωσης-, σε συνδυασμό με την ιδέα της κακής διαχείρισης της κρατικής εξουσίας. Εγκλωβισμός που ενισχύεται, από την αδυναμία των μελετητών να προσεγγίσουν ιστορικές, κοινωνικές, πολιτισμικές προϋποθέσεις κουλτούρας και εθίμου, που οδηγούν ως αίτια επί το αποτέλεσμα της διαμορφώσεως της διαφθοράς ως συνολικού φαινομένου, εντός τοπικού και χρονικού πλαισίου στην κάθε χώρα ανά τον κόσμο. Οι οικονομολόγοι που προσεγγίζουν το φαινόμενο, ξεχνούν την ιστορία, οι νομικοί λησμονούν την κοινωνιολογία και την πολιτική επιστήμη, οι πολιτικοί επιστήμονες την κοινωνική ανθρωπολογία και τη στατιστική. Η διαφθορά αφορά ένα ανθρώπινο φαινόμενο, που στην πραγματολογική του αποτύπωση και επίπτωση ανά τον κόσμο, υπενθυμίζει διαρκώς αυτόν τον εγκλωβισμό, αποκαλύπτοντας παράλληλα τα αδιέξοδα νομικών ή οικονομολόγων να αντιληφθούν τα σχετικά αντιληπτικά μοτίβα στα οποία διαμορφώνεται το φαινόμενο, η δε αγωνία τους να ερμηνεύσουν κοινωνικούς χώρους όπου το φαινόμενο πραγματώνεται, οδηγεί στην επιβολή των «νόμων» τους (της οικονομίας

460. Χαρακτηριστική η περίπτωση αυτής της εσφαλμένης ταύτισης του φαινομένου της διαφθοράς με πραγματολογικές αποτυπώσεις-μορφές αυτού (π.χ. δωροδοκία, κατάχρηση δημόσιας θέσης για όφελος), αποτελεί η Ελλάδα. Στη χώρα το φαινόμενο προσεγγίζεται, επιχειρείται η όποια διαχείρισή του -με καθολικό δυστυχώς τρόπο, στο πλαίσιο της ελληνικής ποινικής δικαιοσύνης-, ως έγκλημα υπό το πρίσμα μάλιστα, του οικονομικού εγκλήματος, δηλαδή μιας εξειδικευμένης μορφής της πραγματολογικής διάστασης του συνολικού φαινομένου της διαφθοράς, με τη σχετική μάλιστα συζήτηση να εξαντλείται (ακόμα και όταν αναδεικνύονται οι δυσκολίες αποσαφήνισης του προσβαλλόμενου έννομου αγαθού από πράξεις διαφθοράς), στο πλαίσιο μιας συνεχούς παραγωγής κανόνων δικαίου, με πολλαπλά δυστυχώς αποτελέσματα. Βλ. Πρόντζας 2006, 2013.

ή του δικαίου), ωσάν η διαφθορά να αποτελεί ένα φυσικό φαινόμενο και οι «νόμοι» τους, φυσικούς νόμους.

Το πέμπτο σημείο παγίδευσης, περιλαμβάνει την σύλληψη του φαινομένου ως ζητήματος που χρήζει αντιμετώπισης. Η διαφθορά, στη συντριπτική πλειοψηφία των μελετητών (Πρόντζας 2006), προσεγγίζεται ως ένα φαινόμενο που πρέπει να καταπολεμηθεί. Αυτές οι προσεγγίσεις έχουν ως αφετηρία τους, μια συγκεκριμένη υπόθεση εργασίας: η διαφθορά σε πλανητικό επίπεδο αποτελεί ένα καθολικό φαινόμενο (όπ.π.), το οποίο έχει μόνο αρνητικές επιπτώσεις (σε επίπεδο οικονομίας, κοινωνίας ή πολιτικής). Υπόθεση εργασίας ιδιαίτερος σαθρή, που αναιρείται -στην πράξη-, τόσο από την εννοιολογική -οι αρνητικές επιπτώσεις δεν έχουν καθολικό χαρακτήρα στον παγκόσμιο χώρο και χρόνο, ακόμα και μέσα στα όρια του Δυτικού Κόσμου, πολύ δε περισσότερο αν επεκταθούμε στον Τρίτο Κόσμο ή ακόμα σε χώρες και πολιτισμούς που καθοδηγούνται αποκλειστικά, από θρησκευτικά στοιχεία-, όσο και από την υπολογιστική διάσταση του πραγματολογικού αποτυπώματος του φαινομένου. Αυτή λοιπόν η υπόθεση εργασίας με την παγίδευση που παράγει, δεν αντανακλά επίσης, μια κρίσιμη παράμετρο του φαινομένου, ότι δηλαδή αφορά και εκείνη την πολυπολιτισμική πραγματικότητα, υπαρκτή και αναγκαία με την αντικειμενική έννοια του όρου, δηλαδή ως αναπότρεπτη και που ως τέτοια πρέπει να προσεγγίζεται για χώρες ανά τον κόσμο.

Η επιγραμματική αυτή αναφορά των παραπάνω παγιδεύσεων, οδηγεί βεβαίως στο πεδίο της διαχείρισης και απαραίτητης υπέρβασής τους. Παράλληλα όμως αναδεικνύει το απαιτητικό ζήτημα, περί των αρχών αξιακού βηματισμού μελέτης του φαινομένου. Ενός βηματισμού, που θέτει αφετηριακά ερωτήματα: Τι είναι η διαφθορά; Είναι ένα εννοιολογικό κατασκεύασμα που αποδίδει σε μια πράξη (ανθρώπινη πράξη;) κάποιο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό (θετικό ή αρνητικό;) και κινείται από τον πόλο της αποδοχής (από ποιούς, από τι, πως και γιατί;) μέχρι τον πόλο της απόρριψης (πάλι από ποιους, από τι, πως και γιατί), της ίδιας της πράξης ή των αποτελεσμάτων της; Αφορά μια κοινωνική, πολιτική, οικονομική, πολιτισμική, ιστορική, εθνολογική, ανθρωπολογική, εθμική, δικαιοσύνη φαινομενικότητα ή/και κανονικότητα, που ανάλογα με αυτές τις φαινομενικότητες-κανονικότητες των πληθυσμών ανά τον κόσμο και ανά τον υπαρκτικό τους χρόνο, διαμορφώνει εννοιολογικό και πραγματολογικό περιεχόμενο, μορφή και επίπτωση για μια ανθρώπινη πράξη, για κάθε ξεχωριστή χώρα και πολιτισμό ανά τον κόσμο; Τι γεννά τη διαφθορά; Την γεννά η ελευθερία [η διαφθορά είναι το πιο αλάνθαστο σύμπτωμα συνταγματικής ελευθερίας, (Gibbon: 1993)], η παράδοση, η εξουσία (η εξουσία έχει την τάση να διαφθείρει και η απόλυτη εξουσία διαφθείρει απόλυτα-Λόρδος Acton, ιστορικός), η θρησκεία, το χρήμα, η φιλοδοξία, η ματαιοδοξία, η

φτώχεια, το τυχαίο, το αναγκαίο, ο νόμος (όσο πιο διεφθαρμένο είναι ένα κράτος, τόσο περισσότεροι νόμοι υπάρχουν - Τάκιτος 55-120 μ.Χ., Ρωμαίος ιστορικός), η σύγκρουση των πολιτισμών (Huntington 2001);

Μέσω αυτών των ερωτημάτων, ο αξιακός βηματισμός μελέτης του φαινομένου της διαφθοράς, μας οδηγεί στο ειδοποιό γνώρισμα της: πέρα από την ανθεκτικότητά της στο χρόνο, ακολουθεί την εξέλιξη των ανθρωπίνων κοινωνιών. Ακριβώς αυτό το γνώρισμά της είναι που υπαγορεύει τη γνώση του φαινομένου να βασίζεται στη διεπιστημονικότητά του, η αντίληψή του στην πολυπολιτισμικότητά του, η απόφαση περί αντιμετώπισής του-και του σχεδιασμού αυτής- στην προσαρμοσμένη ανά χώρα εξειδίκευση των αφετηριών, μορφών και επιπτώσεών του. Το στοιχείο που διαφοροποιεί τη διαφθορά ανά χώρα και ανά πολιτισμό, είναι ότι καθορίζει κάποιο συγκεκριμένο είδος αποτελέσματος. Η ακολουθία εφαρμογής μορφών διαφθοράς σημαίνει την έλλειψη ακολουθίας εναλλακτικών πρακτικών για το αποτέλεσμα. Όποιος αξιοποιεί μορφές διαφθοράς, είτε δεν νιώθει την ανάγκη, είτε δεν δύναται να ακολουθήσει άλλες εναλλακτικές πρακτικές. Όσες διαφοροποιήσεις και αν υποστεί, η διαφθορά προσφέρει ένα πλαίσιο ανθρωπίνης δράσης, που σε μικρό ή μεγάλο βαθμό ανά χώρα ανά τον κόσμο, θεωρείται αδιαμφισβήτητο.

Καθοριστική έτσι αρχή, του σχετικού βηματισμού, αφορά την ορθή διαχείριση των τριών πεδίων (εννοιολογικού, πραγματολογικού και υπολογιστικού) άρθρωσης του φαινομένου και προσαρμογής του συσχετισμού τους, για την κάθε χώρα ανά τον κόσμο ξεχωριστά και όχι καθολικά. Η ορθή αυτή διαχείριση, υπαγορεύει παράλληλα, τόσο τη διατύπωση όσο και την απάντηση σε συγκεκριμένα ζητήματα. Υπάρχει η δυνατότητα -και με ποια κριτήρια-, να προσδιορίσουμε εννοιολογικά ως διαφθορά και να αποτυπώσουμε πραγματολογικά ως μορφή διαφθοράς, μια πολιτισμική, ή εθιμική, ή θρησκευτική επιταγή σε μια χώρα, τα στοιχεία της οποίας, διαφοροποιούνται από προσωπικές επιστημονικές ή υπαρξιακές αφετηρίες του κάθε μελετητή ή διαχειριστή αυτών των πολιτισμικών, εθιμικών, ή θρησκευτικών επιταγών; Σε ανώτερο δε επίπεδο, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι, οι επιπτώσεις αυτών των επιταγών, οδηγούν στην ανάγκη σχεδιασμού και υλοποίησης πολιτικών αντιμετώπισης τους; Ποιός άραγε θα καθορίσει την απόφαση αυτού του σχεδιασμού, ποιος θα την υλοποιήσει και ποιος θα την αξιολογήσει; Τι συμβαίνει όταν τα επιστημονικά κριτήρια που υπαγορεύονται από τα στενά πλαίσια μιας συγκεκριμένης επιστημονικής αφετηρίας, συγκρούονται με το πραγματολογικό αποτύπωμα μορφών διαφθοράς σε μια χώρα, που παράγει για παράδειγμα μηχανισμούς κοινωνικοποίησης του φαινομένου.⁴⁶¹ Είναι ορισμένα από τα ζητή-

461. Χαρακτηριστική περίπτωση και στο σημείο αυτό, η Ελλάδα, με τις παλιωνδιές που

ματα που απαιτούν σαφήνεια των αφετηριών περί του αιτιατού της προσέγγισης του φαινομένου, οριοθέτησης στόχων και αντίληψης της εφικτότητας τους. Απαίτηση που θα δώσει απαντήσεις και σε ένα βασικό προαπαιτούμενο: για ποιο λόγο και με ποια ιδιότητα προσεγγίζουμε το φαινόμενο σε μια χώρα. Λόγος και ιδιότητα, ως μελετητών αυτού -και αν ναι, από ποιά επιστημονική αφετηρία-, ως πολίτες της συγκεκριμένης χώρας, ως εξωτερικοί ή εσωτερικοί διαχειριστές πολιτικών, οικονομικών, κοινωνικών, δικαϊκών ή πολιτισμικών ζητημάτων αυτής;

Η σκιαγράφηση αυτού του βηματισμού μελέτης του φαινομένου, μπορεί εδώ να ολοκληρωθεί, με τη διατύπωση συγκεκριμένων προβληματισμών που αναπτύσσονται ή που πρέπει να αναπτύσσονται, κατά την προσπάθεια αναζήτησης ή απόδοσης των εννοιολογικών (ορισμοί και έννοιες) και πραγματολογικών (μορφές, επιπτώσεις, αποτελέσματα) στοιχείων του φαινομένου της διαφθοράς. Οι προβληματισμοί αυτοί -που δεν μπορούν να απαντηθούν με απλό τρόπο, λόγω ακριβώς της πολυπλοκότητας του φαινομένου-, αφορούν καταρχάς, αν υπάρχει μια γενική συμφωνία μεταξύ των επιστημόνων αναφορικά με το πώς ορίζεται η διαφθορά και αν ένας τέτοιος ορισμός μπορεί να αποτυπώσει τις μορφές της, για το σύνολο των πληθυσμών και των πολιτισμών στο χώρο και στο χρόνο. Ακολούθως, αν υπάρχει ένας τέτοιος κοινά αποδεκτός ορισμός περί διαφθοράς ή των μορφών της, μπορεί σε ένα δεύτερο στάδιο, να εφαρμοσθεί καθολικά σε όλες ανεξαιρέτως τις χώρες ανά τον κόσμο; Μια πράξη, ορίζεται ως πράξη διαφθοράς επειδή αναφέρεται ως τέτοια σε κάποιο νόμο, επειδή ένα κοινωνικό σύνολο στέκεται απέναντί της με μια συγκεκριμένη αντίστοιχη εννοιακά οπτική, τι είναι αυτό που καθορίζει σε μια κοινωνία (η κουλτούρα, ο πολιτισμός, το έθιμο, ο νόμος) το αν μια πράξη θα πρέπει να χαρακτηριστεί ή να αντιμετωπιστεί κοινωνικά και νομικά ως πράξη διαφθοράς. Τρίτον, το ζήτημα δεν είναι μόνον τι σημαίνει η έννοια της διαφθοράς αλλά ποιος αποφασίζει τι σημαίνει και πόσο ευρέως η έννοια γίνεται αποδεκτή. Τέταρτον, τα όρια διαχωρισμού ορισμένων εννοιών, μορφών της διαφθοράς και των επιπέδων τους, είναι πολύ λεπτά, καθώς παράλληλα

προκαλεί ο περί δικαίου διαφθοράς λόγος στη χώρα. Οι προσεγγίσεις του φαινομένου -όπως αποδεικνύεται στην πράξη για την ελληνική περίπτωση-, που πραγματοποιούνται μέσω μιας ατέρμονης διαδικασίας παραγωγής νόμων, ενισχύουν το φαινόμενο παρά το αποδυναμώνουν ή το ελέγχουν (όπου αυτός ο έλεγχος μπορεί να είναι απαραίτητος). Οι περιχαρακώσεις δε, και οι αποσπασματικές ή συγκυριακές (λόγω κρίσης ή υποχρεώσεων της χώρας) προσεγγίσεις αυτών των νόμων -με το αποκαλούμενο στο πλαίσιό τους, φαινόμενο της διαφθοράς, ενώ ουσιαστικά αφορούν συγκεκριμένες μορφές αυτής-, όχι μόνο προσεγγίζουν ένα μέρος των μορφών του φαινομένου για την Ελλάδα, αλλά διαστρεβλώνουν και την απαραίτητη διεπιστημονική ανάλυση, για την κρίσιμη αφετηριακά, αντίληψή του φαινομένου στη χώρα. Βλ. επίσης Πρόντζας 2014: 107-108.

με την αντικειμενικότητα υπάρχει και ο υποκειμενισμός (εμπειρίες, επίπεδο γνώσεων, προσωπικός πολιτισμός) και ο βαθμός ηθικής κάθε ανθρώπου, που παράγουν συγκεκριμένους θεωρητικούς και πρακτικούς αποκλεισμούς, ανοχές ή αποδοχές. Πέμπτον, η ίδια η φύση της διαφθοράς που υπενθυμίζει διαρκώς ότι αποτελεί πρωτίστως ζήτημα προσωπικής και κοινωνικής νοοτροπίας, κουλτούρας, πολιτισμού, με ουσιώδεις διαφοροποιήσεις ανά χώρα, ανά πολιτισμό, ακόμα και από περιοχή σε περιοχή στην ίδια τη χώρα. Όσες ακριβώς είναι οι διαφοροποιήσεις ανά τον κόσμο -σε πλανητικό δηλαδή επίπεδο- της κουλτούρας και του πολιτισμού των ανθρώπων τόσες είναι και οι αντίστοιχες διαφοροποιήσεις του φαινομένου. Έκτον, πως επιτυγχάνεται η υπέρβαση του σκοπέλου, οιαδήποτε προσπάθεια εννοιολογικής αποτύπωσης του φαινομένου, να ξεκινά από το σημείο θέσπισης και ερμηνείας κανόνων ως προς εκείνο που είναι νόμιμο, ή ηθικό (το νόμιμο μπορεί να είναι και ηθικό στη συζήτηση, για παράδειγμα, περί εξωχώριων/offshore εταιριών) στην οικονομική, πολιτική και κοινωνική δράση, με καθολικό τρόπο σε παγκόσμιο επίπεδο;

Στο κάθε στάδιο διαχείρισης αυτών των ζητημάτων, η πολυπλοκότητα και ο πολυδιάστατος χαρακτήρας των πηγών, μορφών, συνεπειών της διαφθοράς, αποκαλύπτει ότι δεν έχουμε να κάνουμε με ένα νομικό, εγκληματολογικό, κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό, πολιτισμικό φαινόμενο, αλλά όλα αυτά μαζί ταυτόχρονα που σε κάθε του μορφή -στο πραγματολογικό πεδίο-, αναδεικνύεται περισσότερο ή λιγότερο, ή κυριαρχεί κάποιος, από τους παραπάνω χαρακτήρες του. Αποκάλυψη που διαφοροποιείται, τόσο μεταξύ των χωρών ανά τον κόσμο, όσο και μεταξύ διαφορετικών γεωγραφικών περιοχών, στα όρια μιας συγκεκριμένης χώρας Η αρχή έτσι της διεπιστημονικής προσέγγισης -στο πλαίσιο του αξιακού βηματισμού μελέτης του φαινομένου-, των εξειδικεύσεων της ανά πολιτισμό (κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό, δικαιοϊκό, ιστορικό) και ανά χώρα, για την κατανόηση, σκιαγράφηση, εξειδίκευση και αντιμετώπισή του, απορρέει -όπως προαναφέρθηκε-, από το ότι η κάθε επιστημονική πειθαρχία μπορεί να αντιληφθεί, να προσεγγίσει, να ερμηνεύσει, να αποτυπώσει και να προτείνει σχεδιασμούς αντιμετώπισης, ελέγχου της επιτυχίας τους, για συγκεκριμένες -και μόνο- μορφές του φαινομένου. Η διεπιστημονικότητα, μπορεί να διαμορφώσει τα κοινωνικά, νομικά, πολιτιστικά, οικονομικά πλαίσια στα οποία υιοθετείται η μέθοδος προσεγγίσεως του φαινομένου, η οποία ξεπερνά στενούς νομικούς ή οικονομικούς ή πολιτικούς ορισμούς και είναι ικανή να διαμορφώσει, ευρύτερες και πιο περιεκτικές έννοιες, για την κατανόηση (του φαινομένου) και τη γεφύρωση των χασμάτων στις προσεγγίσεις του μεταξύ διαφορετικών κοινωνιών, σε έναν όμως παγκοσμιοποιημένο κόσμο (Πρόντζας 2006: 80-81). Η αρχή δε αυτή, φθάνει σε ανώτατο επίπεδο, όταν τροφοδοτεί την μελέτη του φαινομένου, με στοιχεία ισχυρά τεκμηριωμένα.

Στα πλαίσια αυτά, η διαφθορά μας αποκαλύπτεται ως ένα σύνθετο φαινόμενο, με πολλά πρόσωπα και μορφές, που υφίσταται τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο και επιδρά καταλυτικά στο οικονομικό, πολιτικό, κοινωνικό και πολιτισμικό σύστημα (Πρόντζας 2014). Ένα φαινόμενο διαχρονικό και σύγχρονο, που καλύπτει μια ευρεία σειρά των ανθρωπίνων ενεργειών, διαπερνώντας οριζόντια και κάθετα κοινωνικές ομάδες και τάξεις, που εμφανίζεται κλιμακωτά σε χώρες διαφορετικής οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, ακλουθώντας την εξέλιξη των κοινωνιών, των πολιτισμών, των τεχνολογιών. Η προσέγγισή της, οφείλει να κυμαίνεται από την αντίληψή του, ως ατομικό ζήτημα, ζήτημα κουλτούρας, νοοτροπίας, πολιτισμού (Πρόντζας 2006), του τρόπου που αυτά διαμορφώνονται στην κάθε χώρα ανά τον κόσμο ξεχωριστά -άλλα και παγκόσμια ταυτόχρονα-, και να καταλήγει για αυτήν (της διαφθοράς), ως δομικό στοιχείο -όχι απαραίτητως πρόβλημα προς αντιμετώπιση, με τις στενές οικονομικές ή νομικές προσεγγίσεις- της πολιτικής, των οικονομικών και κοινωνικών συστημάτων. Ένα πραγματικό και εξελισσόμενο φαινόμενο, που συνδεόμενο άμεσα με την ηθική του ατόμου στην κοινότητα, στην κοινωνία, στην εξουσία, συμπλέκεται με την πολιτική και την οικονομία, υπαγορεύει από την ίδια του τη φύση, τη διεπιστημονική προσέγγισή του.

Επανερχόμαστε στους τρεις άξονες, στους οποίους διαρθρώνεται το φαινόμενο, με πρώτο τον εννοιολογικό άξονα. Κρίσιμη είναι αφηρητικά η ταυτόχρονη λογική και ιστορική τοποθέτηση του φαινομένου (με την τελευταία να απαιτεί ιδιαίτερη ανάλυση που ξεπερνά τις δυνατότητες του παρόντος κειμένου). Η διαφθορά (ακόμα και από φιλοσοφικής, επιστημονικο-θεωρητικής απόψεως), αφορά μια διαδικασία της κοινωνικοποίησης σε ανώτατο μάλιστα επίπεδο, διαπερνώντας όλες τις ως τώρα μορφές ιστορικής κοινότητας. Η προσέγγισή της προϋποθέτει την παρακολούθησή της με βάση την κίνηση των κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών συστημάτων. Ως διαδικασία αντικειμενική, νομοτελιακή -σε μεγάλο βαθμό- ως προς το περιεχόμενο και την επίπτωση, είναι και ιστορικά προοδευτική. Η διαφθορά είναι πραγματικότητα, πέρα από τα όρια της ηθικής διάστασης (με την ηθική να αποτελεί βεβαίως παράγοντα ισχυρό που ρυθμίζει την περί διαφθοράς αντίληψη στους πολιτισμούς ανά τον κόσμο),⁴⁶² καθώς και λογική αφηρητία ή κατηγορία με ιστορικά αναπτυσσόμενο περιεχόμενο. Η διαλεκτική της ιστορικής και λογικής πορείας του φαινομένου της διαφθοράς πέρα από την όποια υποκειμενική εκτίμηση ή επιθυμία, τοποθετείται σε τρία τουλάχιστον επίπεδα: Πρώτον στο επίπεδο των αρχών, το γεγονός δηλαδή ότι είναι υπαρκτή, νομοτελιακή, και ιστορικά προοδευτική

462. Ο καθηγητής Σ. Ασδραχάς, μας υπενθυμίζει ότι οι οικονομικές συμπεριφορές δεν είναι άμοιρες ηθικών και ψυχικών συνδηλώσεων, βλ. Ασδραχάς 2003: 28.

κή. Δεύτερον σχετίζεται με θεμελιακές παραμέτρους της θεωρίας και της πρακτικής. Το τρίτο επίπεδο είναι εκείνο του υποκειμενικού παράγοντα, πως δηλαδή το ζήτημα της διαφθοράς γίνεται αντιληπτό στο πλαίσιο του.

Τα τρία αυτά επίπεδα, αποκαλύπτουν κατά τη διαχείρισή τους, το σφάλμα της θεώρησης περί διαφθοράς, ως περιπτωσιολογικής συνάντησης πραγματικοτήτων και επιπτώσεων ορισμένων χωρών, με συγκεκριμένα κοινωνικά, πολιτικά, νομικά ή οικονομικά συστήματα ανά τον κόσμο. Η δεύτερη όψη αυτού του σφάλματος, αφορά το πολύ κρίσιμο ερώτημα, αν η εκδήλωση του φαινομένου, αποτελεί την μοναδική αφετηρία ενασχόλησής του με αυτό. Και οι δύο αυτές όψεις, μας υπενθυμίζουν ότι η διαφθορά αναδιαμορφώνει βαθύτατα τον τρόπο με τον οποίο ζούμε αλλά και αναδιαμορφώνεται από αυτόν. Ότι επιδρά τόσο σε επίπεδο καθημερινής ζωής όσο και στα γεγονότα που λαμβάνουν χώρα σε παγκόσμια κλίμακα, εντείνοντας τις πιέσεις και διαμορφώνοντας τις δομές, που επηρεάζουν τρόπους ζωής και κουλτούρες στις περιοχές του κόσμου.

Στον εννοιολογικό, λοιπόν, άξονα του φαινομένου, στο σύνολο (σε εθνικό και διεθνές επίπεδο) των διαφόρων προσπαθειών αποδόσεως ορισμού,⁴⁶³ παρατηρείται η καθολική αδυναμία προσεγγίσεως ιστορικών, κοινωνικών, πολιτισμικών προϋποθέσεων κουλτούρας και εθίμου, που οδηγούν ως αίτια επί το αποτέλεσμα της διαμορφώσεως της διαφθοράς ως συνολικού φαινομένου, εντός τοπικού και χρονικού πλαισίου στην κάθε χώρα ανά τον κόσμο. Με

463. Για τον G. Myrdal, η διαφθορά περιλαμβάνει όχι μόνο όλες τις μορφές ακατάλληλης ή εγωιστικής άσκησης δύναμης και επιρροής που συνδέονται με τη δημόσια θέση ή την ειδική θέση που κάποιος κατέχει στην δημόσια ζωή, αλλά επίσης και τη δράση των διαφθορέων. Οι Heidenheimer και Johnston στις αναλύσεις τους αναφέρονται σε κρίσιμες διακρίσεις, όπως αυτές μεταξύ ομάδων δημοσίου συμφέροντος, που εκπροσωπούν τη συνολική κοινότητα και οι οποίες εστιάζουν σε μη κερδοσκοπικά συμφέροντα, και ειδικών ομάδων συμφερόντων, ενισχυόμενων από μια περιορισμένη κοινωνική βάση. Ο J.S. Nye, εστιάζοντας στον διαφθειρόμενο, ορίζει την διαφθορά ως τη συμπεριφορά που αποκλίνει από τα τυπικά καθήκοντα ενός δημόσιου ρόλου λόγω εκτιμώμενων ιδιωτικών (προσωπικών, στενών συγγενικών, ιδιωτικής κλίμακας) ωφελημάτων σε οικονομικά ή στάτους ή παραβιάζει κανόνες στην κατεύθυνση της άσκησης συγκεκριμένων τύπων επιρροής με σκοπό το ιδιωτικό όφελος. Για τον Bardhan, διαφθορά είναι η χρήση της δημόσιας θέσης για προσωπικό κέρδος. Οι Brown και Cloke διατυπώνουν από την πλευρά τους κριτικές στο περιεχόμενο και το πνεύμα του ορισμού του Bardhan, με κυρίαρχη αυτή κατά την οποία ο ορισμός θεωρεί ως δεδομένο ότι η διαφθορά συνιστά φαινόμενο του δημόσιου τομέα, δεδομένο που συσκοτίζει τις ανερχόμενες δυνατότητες για διαφθορά στον ιδιωτικό τομέα, προκαλούμενες από οικονομικές αναθεωρήσεις καθοδηγούμενες από την αγορά, και έχει να πει πολύ λίγα για τις σύνθετες διασυνδέσεις μεταξύ των καταχρήσεων στον ιδιωτικό και το δημόσιο τομέα. Την υπόθεση τέλος, περί αδυναμίας διατυπώσεως ενός ορισμού της διαφθοράς που να γίνεται παγκόσμια αποδεκτός, διατύπωσε σχετικά νωρίς ο M. Philp. Βλ. Πρόντζας 2006, 2013.

αυτήν την επισήμανση και με οδηγό το γεγονός ότι η διαφθορά δεν υφίσταται ανά τον κόσμο, ως ένα ζήτημα (πολιτικό, νομικό, οικονομικό) που πρέπει απλά να μελετηθεί για να καταπολεμηθεί, αλλά αφορά μια πολυπολιτισμική πραγματικότητα υπαρκτή και σε πολλές χώρες ανά τον κόσμο αναγκαία, μπορούμε να ορίσουμε τη διαφθορά ως την ανάγκη για μεγιστοποίηση της χρησιμότητας των ανθρωπίνων ενεργειών-πράξεων, υλικών ή άυλων (ένας καθαρός υπολογισμός κόστους και οφέλους), με την αφετηρία του να θεωρηθεί ότι αυτή η ανάγκη ξεπερνά τους άξονες κανονικότητας, να βρίσκεται στην κρίση και στα αντανάκλαστα του κάθε κοινωνικού συνόλου στο χώρο και στο χρόνο και το αποτέλεσμα αυτής της ανάγκης να είναι η καταλυτική επίδρασή της στο κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό, νομικό, πολιτισμικό σύστημα του κάθε κοινωνικού συνόλου (Prontzas 2016).

Το πραγματολογικό στοιχείο της διαφθοράς, ή αλλιώς η τυπολογία του φαινομένου, διαρθρώνεται σε δύο πεδία: στο παραδοσιακό και στο κατασκευαστικό. Το παραδοσιακό πεδίο, αφορά μορφές διαφθοράς που βιώνονται, πραγματώνονται από τις ακαμψίες της κοινωνίας των ανθρώπων. Το κατασκευαστικό πεδίο, δημιουργείται από την επίδραση της εξελισσόμενης γνώσης στις σχέσεις των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών συστημάτων. Δυστυχώς, η εκμετάλλευση (επιστημονική και πολιτική) του φαινομένου τα τελευταία χρόνια, μας οδήγησε από το τι κάνει ή επιδρά η διαφθορά σε εμάς, στο τι κάνουμε εμείς με τη διαφθορά. Το γεγονός αυτό, σηματοδοτεί τη μετάβαση από την κυριαρχία του παραδοσιακού πραγματολογικού πεδίου της διαφθοράς, στην κυριαρχία του κατασκευασμένου πραγματολογικού της πεδίου. Καθώς δε η κατασκευασμένη διαφθορά, διευρύνει το πεδίο της επιρροής της (λόγω παγκοσμιοποίησης, τεχνολογικών εξελίξεων), η αβεβαιότητα που τη συνοδεύει, αποκτά συνεχώς καινούργιες διαστάσεις.

Οι παραδοσιακές μορφές λοιπόν διαφθοράς αφορούν την δωροδοκία, την κατάχρηση, την κλοπή, τη σύγκρουση συμφερόντων, την ευνοιοκρατία, την διακριτική μεταχείριση, το νεποτισμό, την πατρωνία, τις ομάδες πίεσης διαφθοράς-lobbying, τον εκβιασμό, την πολιτική διαφθορά, τη μεταναστευτική διαφθορά και τη διαφθορά διεθνών-διακρατικών σχέσεων. Στις κατασκευασμένες μορφές, μπορούν να ενταχθούν η απάτη (δήλωση ψευδών στοιχείων, πολλαπλές χρηματοδοτήσεις, αθέμιτες προσφορές, φωτογραφικές προδιαγραφές, διαρροές στοιχείων προσφορών, αδικαιολόγητες απευθείας αναθέσεις, κατατιμήσεις προμηθειών, αποφυγές διαγωνιστικών διαδικασιών, πολλαπλά αιτήματα πληρωμής από τον ίδιο ανάδοχο, εικονικές συμβάσεις και παροχές υπηρεσιών, πλαστά, υπερτιμολογημένα τιμολόγια, υποκατάσταση προϊόντων, παραποίηση προσφορών ,ελλιπής τιμολόγηση), η μεμονωμένη και συστημική διαφθορά, η διαφθορά ιδιωτικού τομέα (παραοικονομία, φοροδιαφυγή, φο-

ροαποφυγή, ξέπλυμα μαύρου χρήματος, ηλεκτρονικό έγκλημα, darknet, χρήσεις ψηφιακών συναλλακτικών συστημάτων-dogecoin, bitcoin, κ.α.) και η διαφθορά της κερδοσκοπίας-των χρηματοοικονομικών αγορών.

Θα πρέπει στο σημείο αυτό, να γίνει μια μικρή αναφορά, σε ορισμένα κρίσιμα σημεία της παραπάνω τυπολογίας του φαινομένου της διαφθοράς, σημεία που συνδέονται και με το ζήτημα των κριτηρίων διάκρισής τους (βλ. Prontzas 2016). Το πρώτο στοιχείο, αφορά ότι, αυτές οι μορφές πρέπει να εξειδικεύονται για την κάθε χώρα που πρόκειται να μελετηθεί σε σχέση με το φαινόμενο. Το γεγονός ότι μια μορφή διαφθοράς μπορεί σε μια χώρα εννοιολογικά και πραγματολογικά να αποτυπώνεται με τον έναν ή τον άλλο όρο (δωροδοκία ή απάτη), σε μια άλλη χώρα, τοπικές κουλτούρες, του νομικού, κοινωνικού ή πολιτικού πολιτισμού, μπορεί όχι μόνο να αδυνατούν να την προσεγγίσουν με το αντίστοιχο εννοιολογικό και πραγματολογικό περιεχόμενο (που δίνεται από κάποιον μελετητή ή φορέα πολιτικής άλλης χώρας), αλλά να αποτελεί και μια συνθήκη-πράξη που υπαγορεύεται από συγκεκριμένους εθμικούς ή άλλου είδους πολιτισμούς, παραδόσεις ή κοινωνικές παραδοχές, που παράγουν επιπροσθέτως, ένα θεμιτό και αποδεκτό γεγονός, ακόμα ίσως και αναγκαίο (ακόμη ένα σημείο, που επαναφέρει την αρχή περί διεπιστημονικότητας, Prontzas 2016). Το δεύτερο στοιχείο, -ιδιαίτερα κρίσιμο για τις περιόδους οικονομικών, πολιτικών, κοινωνικών κρίσεων ή ευρύτερα για περιόδους μεταβάσεων-, σχετίζεται με τις ισχυρές μορφές διαφθοράς, αυτές που «δεν έχουν υλική υπόσταση» ή αλλιώς άυλες μορφές, όπως είναι η θεσμοποίηση πελατειακών σχέσεων, η διαμόρφωση θεσμών υπό την λογική διεφθαρμένων πρακτικών ή την πίεση συμφερόντων ή η διαχείρισή τους από πρόσωπα που αυτοπροσδιορίζονται από την τοποθέτησή τους σε αντίστοιχες διαχειρίσεις, οι ανεπίσημες συναλλαγές με τη μορφή αμοιβαίων εξυπηρετήσεων και συμβιβασμών μεταξύ των εσωτερικών αλλά και των εξωτερικών παιχτών του πολιτικού ή οικονομικού συστήματος.

Τα δύο αυτά σημεία, μας υπαγορεύουν ότι, η τυπολογία του φαινομένου, αποτελεί έναν αρχικό οδηγό ιχνηλάτησης των πεδίων στα οποία λαμβάνει πραγματολογική υπόσταση η εννοιολογική διάσταση της διαφθοράς. Οδηγός που, πέρα από την απαιτούμενη εξειδίκευσή του για κάθε χώρα ανά τον κόσμο ξεχωριστά, σε καμία περίπτωση δεν αποτελεί έναν ολοκληρωμένο και κλειστό οδηγό μορφών-τεχνικών διαφθοράς, καθώς ακολουθεί τις ανθρώπινες πρακτικές και τις οικονομικές, πολιτικές, πολιτισμικές, κοινωνικές, τεχνολογικές εξελίξεις σε πλανητικό επίπεδο. Αυτή η απαίτηση περί εξειδίκευσης, συνδέεται άμεσα με την αρχή του διεπιστημονικού προαπαιτούμενου θεωρητικής σύλληψης, πραγματολογικής αποτύπωσης, σχεδιασμών -όπου τα κριτήρια επιβάλλουν- τρόπων πρόληψης ή/και αντιμετώπισης και αξιολόγησης αυ-

τών. Το τελευταίο αυτό σημείο περί αξιολογήσεως -σε συνδυασμό με το ότι η «ιδέα» της διαφθοράς, είναι στενά συνδεδεμένη με την δυνατότητα και πιθανότητα υπολογισμού των αποτελεσμάτων της-, μας οδηγεί στο τρίτο πεδίο του φαινομένου, αυτό του υπολογιστικού (Πρόντζας 2006, 2013, 2014).

Ο συνεκτικός δεσμός ανάμεσα στην πολιτική κοινωνία και τη μέτρηση ή αλλιώς την ποσοτική σκέψη, εκδηλώθηκε στο διανοητικό περιβάλλον του Διαφωτισμού (Klotz 1994: 51-68). Το διανοητικό αυτό κλίμα, επανήλθε με τη σύγχρονη δύναμη του εμπειρισμού της διαφθοράς πάνω στα αριθμητικά δεδομένα στάθμισής της ή αλλιώς με την υπολογιστική της αποκάλυψη. Μιας αποκάλυψης, που συνιστά ένα ιδιαίτερα δύσκολο εγχείρημα και εντάσσεται στην παράδοση της «πολιτικής αριθμητικής», το ρεύμα της οποίας επιβιώνει μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα και συνδέεται με την εμφάνιση των πρώτων στατιστικών ενώσεων και των εθνικών γραφείων στατιστικής. Αν εκείνη την περίοδο, ο ανταγωνισμός των συμφερόντων συνιστά την κινητήρια δύναμη για τη συγκέντρωση των μετρήσεων και την εμφάνιση της «πολιτικής αριθμητικής», σήμερα οι κανόνες του ανταγωνισμού δείχνουν ότι σταθμισμένη διαφορά ενεργοποιεί τη διεθνή σύγκριση, τη δράση των διεθνών οργανισμών και την ομογενοποίηση των «μετρήσεων διαφθοράς» (Koren 1918, Rassem 1980).

Η επανάσταση της αιτιολογίας από το αριθμητικό μέγεθος θα δημιουργήσει τότε την ανάπτυξη των κοινωνικών συνθηκών πειθούς (Klotz 1994: 51-68) και αυτή την πειθώ διαμορφώνει σήμερα με το είδος των μετρήσεων διαφθοράς η στάθμισή της. Η «υπολογιστική ανακάλυψη» και διαμόρφωση των μεγεθών της διαφθοράς, λειτούργησε βεβαίως καταλυτικά, καθώς κατέστησαν κρίσιμες παράμετροι του ζητήματος όταν συνδέθηκαν με τούς θεσμικούς όρους της οικονομικής ανάπτυξης των χωρών, αλλά και του σύγχρονου οικονομικού και πολιτικού νέο-φιλελευθερισμού (Πρόντζας 2006).

Βεβαίως, μια τεχνική μέτρησης απαιτεί, μια θεωρία για την επιλογή και τη συνάθροιση των στοιχείων, τα οποία μπορούν να οδηγήσουν σε μία μακροχρόνια άσκηση πολιτικής. Οι αξιόπιστοι δείκτες προϋποθέτουν θεωρητική συνοχή, απεικονίζουν περίπλοκα φαινόμενα τα οποία βρίσκονται κάτω από αιτιώδεις παράγοντες και εφόσον διαθέτουν αυτή τη θεωρητική συνοχή δεν είναι ασυμβίβαστοι με δείκτες που βασίζονται στον τοπικό πολιτισμό και τις νοοτροπίες ή αντιλήψεις. Κάθε δείκτης έχει στόχο έναν διαφορετικό χώρο για τη χάραξη πολιτικής ενώ οι πολιτισμικοί και αντιληπτικοί δείκτες απεικονίζουν «ειδικές απόψεις» και μπορούν να προσδιορίσουν «περιοχές ζητημάτων», τις οποίες θεωρούν κρίσιμες όσοι μελετητές για παράδειγμα, απαντούν στα ερωτήματα περί ορθής διακυβέρνησης (Πρόντζας 2006).

Το πραγματολογικό λοιπόν πεδίο της διαφθοράς, αρθρώνεται με τους

εξής δείκτες: Πρώτον, τον Δείκτη Αντίληψης της Διαφθοράς/Corruption Perceptions Index - CPI (Πρόντζας 2006). Ο δείκτης αυτός κατασκευάστηκε το 1995, από την Transparency International, χρησιμοποιεί έρευνες βασισμένες σε ερωτηματολόγια τα οποία τίθενται στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας και τοποθετεί τις διάφορες χώρες σε κλίμακα χρησιμοποιώντας ως βάση την αντίληψη που υπάρχει σε κάθε χώρα για το μέγεθος της διαφθοράς. Η λογική με την οποία κατασκευάστηκε ο δείκτης στηρίζεται στο δεδομένο ότι δεν υπάρχει συγκεκριμένη μέθοδος συλλογής και επεξεργασίας αξιόπιστων στοιχείων για το επίπεδο διαφθοράς στις διάφορες χώρες και έτσι συλλέγει τις γνώμες και τις πληροφορίες των ατόμων που δραστηριοποιούνται στους τομείς του εμπορίου και των επενδύσεων. Το πλεονέκτημα του δείκτη έγκειται στο γεγονός ότι στηρίζεται σε δεκατέσσερις διαφορετικές πηγές στοιχείων οι οποίες προέρχονται από επτά διαφορετικούς ερευνητικούς θεσμούς (World Economic Forum, World Business Environment Survey / World Bank, Institute of Management Development, Pricewaterhouse Coopers/PwC, Political and Economic Risk Consultancy, Economic Intelligence Unit και Freedom House Nations in Transition).

Ακόμη ένας δείκτης της Transparency International είναι ο Δείκτης Δωροδοκίας (Bribe Payers Index-BPI). Ο δεύτερος αυτός δείκτης, βασίζεται σε έρευνες ειδικού πληθυσμού, καθώς πραγματοποιείται μεταξύ ανωτάτων στελεχών, επιχειρήσεων και τραπεζών. Αφορά δε, τη συχνότητα που δωροδοκούν προκειμένου να κλείσουν διάφορες συμφωνίες.

Τρίτος δείκτης, είναι το Παγκόσμιο Βαρόμετρο για την Διαφθορά (Global Corruption Barometer-GCB). Το Παγκόσμιο Βαρόμετρο της Διαφθοράς κατασκευάστηκε και αυτό από την Transparency International, και με αυτό πραγματοποιούνται σε παγκόσμιο επίπεδο από το 2003. Πρόκειται ουσιαστικά για μια έρευνα που επικεντρώνεται στις αντιλήψεις του κοινού και τις εμπειρίες τους σχετικά με την διαφθορά στη χώρα όπου ζουν, ενώ επίσης εξετάζει τη συχνότητα της δωροδοκίας (μιας μορφής διαφθοράς) σε διάφορους τομείς και θεσμικά όργανα.

Τέταρτος δείκτης και -πιο πρόσφατος χρονικά-, είναι το Αποτύπωμα της Διαφθοράς (Corruption Footprint Index-CFI).⁴⁶⁴ Η συνάρτηση με την οποία αποτυπώνεται ο συγκεκριμένος δείκτης, $CFI = f(WGI \times CPI \times HPI)$ -όπου CFI: Corruption Footprint Index, HDI: Human Development Index,⁴⁶⁵ CPI: Corruption

464. Ο δείκτης Αποτύπωμα Διαφθοράς (Corruption Footprint Index-CFI), κατασκευάστηκε από τον γράφοντα και παρουσιάστηκε για πρώτη φορά το 2014. Βλ. Πρόντζας 2014: 164-172, Prontzas 2016.

465. Στο πλαίσιο συγκριτικής ανάλυσης μεταξύ χωρών και την κατάταξή τους κατασκευάστηκε ο «Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης» (Human Development Index, HDI). Ο δείκτης, κα-

Perception Index, WGI: World Governance Indicators,⁴⁶⁶ δηλώνει ότι, η επίπτω-

τατάσσει τις χώρες λαμβάνοντας υπόψη το κατά κεφαλήν ακαθάριστο εθνικό προϊόν, το εκπαιδευτικό υπόβαθρο και το επίπεδο υπηρεσιών υγείας, έτσι όπως αυτό μεταφράζεται από την προσδοκώμενη διάρκεια ζωής. Ο δείκτης είναι ο αριθμητικός μέσος τριών δεικτών (δείκτης προσδοκώμενης ζωής, δείκτης εκπαίδευσης και δείκτης Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος) και έχει αριθμητική τιμή που κυμαίνεται ανάμεσα στο μηδέν (χαμηλή επίδοση) και τη μονάδα (υψηλή επίδοση). Υψηλή κατάταξη μιας χώρας ως προς την ανθρώπινη ανάπτυξη σύμφωνα με τον δείκτη HDI, ορίζεται όταν η τιμή του δείκτη είναι μεγαλύτερη του 0,8. Μέση κατάταξη μιας χώρας υφίσταται όταν ο δείκτης βρίσκεται μεταξύ 0,5 και 0,799 και τέλος χαμηλή κατάταξη μιας χώρας, χαρακτηρίζεται όταν η τιμή του δείκτη είναι μικρότερη του 0,5. Προκειμένου κάθε μεταβλητή να εκφραστεί με μεγαλύτερη ακρίβεια, κατασκευάζεται για κάθε μία από αυτές, μία νέα μεταβλητή με τέτοιο τρόπο, ώστε η διαφορά κάθε μεταβλητής από την ελάχιστη τιμή της να εκφράζεται ως το κλάσμα της μέγιστης διαφοράς. Έτσι, ο δείκτης HDI υπολογίζεται ως το άθροισμα των τριών ποσοστών των διαφορών:

$$HDI = \frac{1}{3} \left(\frac{Z - Zmin}{Zmax - Zmin} \right) + \frac{1}{3} \left(\frac{E - Emin}{Emax - Emin} \right) + \frac{1}{3} \left(\frac{\log(Y) - \log(Ymin)}{\log(Ymax) - \log(Ymin)} \right)$$

με τις μέγιστες και τις ελάχιστες τιμές κάθε μεταβλητής να έχουν καθοριστεί ως εξής: 85 έτη (Z max) και 25 έτη (Z min) για την προσδοκώμενη ζωή, Ymax= 40000\$ (PPP) και Ymin=100\$ (PPP). Βλ. Πρόντζας 2014: 156-157.

466. Στα τέλη της δεκαετίας του 1980, η Παγκόσμια Τράπεζα, αναφερόμενη στην διαμόρφωση ενός «αποτελεσματικού δημόσιου τομέα», ενός «ανεξάρτητου δικαστικού συστήματος» και «λογοδοσίας δημοσίων αρχών», εισαγάγει στη διεθνή μελέτη και συζήτηση την έννοια της ορθής-χρηστής διακυβέρνησης, περιγράφοντάς την ως «την άσκηση πολιτικής εξουσίας για τη διευθέτηση των υποθέσεων ενός έθνους-κράτους», αποδίδοντας ουσιαστικά κεντρικό ρόλο στην ικανότητα του κράτους να παρέχει βασικές υπηρεσίες προς τους πολίτες του. Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1990, η Τράπεζα έχει πλέον επεκτείνει την έννοια της ορθής διακυβέρνησης «στους τρόπους με τους οποίους ασκείται η εξουσία όσον αφορά τη διαχείριση των οικονομικών και κοινωνικών πόρων για την ανάπτυξη», και παράλληλα με την έννοια των καλών κυβερνητικών πρακτικών, να αποτελέσει- η έννοια της καλής διακυβέρνησης-, μια ευρύτερη προσέγγιση λογοδοσίας, διαφάνειας και ισχυρής κοινωνίας των πολιτών. Η παράλληλη πορεία των δύο ζητημάτων, διαφθοράς και διακυβέρνησης -τουλάχιστον στο επίπεδο της κατασκευής, επεξεργασίας και ανάλυσης δεικτών, ως μετρήσιμα, συγκρίσιμα ποσοτικά μεγέθη, τα οποία αναδεικνύονται από επιμέρους ποσοτικές αναλύσεις και σε ανώτερο επίπεδο με οικονομομετρικά υποδείγματα-, ενισχύεται ακόμα περισσότερο από το γεγονός ότι αυτό που συνδέει διαφθορά και διακυβέρνηση είναι, ότι η δεύτερη, έχει στόχο τη δημιουργία των όρων για τη διάταξη κανόνων και τη συλλογική δράση με συνέπεια η έννοια της διακυβέρνησης που χρησιμοποιείται, να έχει αποτελέσματα που διαφέρουν από εκείνα της κυβέρνησης. Οι δείκτες διακυβέρνησης, αποτυπώνουν την θεσμική ποιότητα των χωρών, αξιολογούν τη λειτουργική εφαρμογή κυβερνητικών προγραμμάτων και δράσεων, τις υφιστάμενες πολιτειακές δομές και στρατηγικές για την κατανομή των δημόσιων πόρων και τη χρηματοδότηση της ανάπτυξης. Οι δείκτες -οι οποίοι δεν είναι ανεξάρτητοι μεταξύ τους αλλά συσχετίζονται έντονα και θετικά-, βασίζονται σε εκατοντάδες επιμέρους βασικές μεταβλητές, που λαμβάνονται από ένα ευρύτατο σύνολο πηγών δεδομένων. Οι δείκτες αυτοί είναι οι ακόλουθοι: Φωνή και Λογοδοσία (Voice and Accountability): Εξετάζεται η δυνατότητα των πολιτών μιας χώρας να συμμετέχουν στην εκλογή των κυβερνη-

ση του φαινομένου της διαφθοράς ή το αποτύπωμα αυτής σε μια χώρα, είναι συνάρτηση του μεγέθους της διαφθοράς (όπως αυτή απεικονίζεται με τον δείκτη CPI), του επιπέδου ορθής διακυβέρνησης (όπως απεικονίζεται με τους δείκτες WGI) και του επιπέδου της ανθρώπινης ανάπτυξης (όπως αποτυπώνεται με τον δείκτη HDI). Το αποτύπωμα έτσι της διαφθοράς σε μια χώρα, οφείλεται στη συνέργεια των τριών αυτών παραγόντων, κάθε ένας από τους οποίους μπορεί να αναλυθεί σε επιμέρους συνιστώσες, χωρίς βεβαίως αυτό να σημαίνει ότι οι παράγοντες είναι ισοδύναμοι καθώς η σχετική σημασία τους ποικίλει από χώρα σε χώρα, απόρροια των ιδιαίτερων ποιοτικών χαρακτηριστικών των τριών αυτών μεγεθών που συναντάμε σε κάθε χώρα ξεχωριστά (Πρόντζας 2014: 171-172). Όσον αφορά δε την κλίμακα του δείκτη, αυτή κυμαίνεται από το 0 μέχρι το 1. Όσο οι τιμές-επιδόσεις μιας χώρας πλησιάζουν προς τη μονάδα, το αποτύπωμα της διαφθοράς στη χώρα αυτή θεωρείται ότι μικραίνει, δηλαδή οι επιπτώσεις από τις μορφές διαφθοράς είναι μικρές. Αντίθετα, όσο οι επιδόσεις μιας χώρας πλησιάζουν προς το μηδέν, τότε είναι μεγαλύτερες και ισχυρότερες οι επιπτώσεις του φαινομένου της διαφθοράς σε αυτήν, μεγαλώνει με άλλα λόγια το αποτύπωμα της διαφθοράς της.⁴⁶⁷

Το ζήτημα του συσχετισμού των δεικτών αυτών, στη διαχείριση του πραγματολογικού και υπολογιστικού πεδίου της διαφθοράς, είναι βεβαίως ιδιαίτερα απαιτητικό ως προς τη σχετική του επεξεργασία και ανάλυση. Ως ενδεικτική

σεων τους καθώς και να εκφράζονται ελεύθερα. Πολιτική Σταθερότητα και Απουσία Βίας/Τρομοκρατίας (Political Stability and Absence of Violence/Terrorism): Αποτυπώνεται το ενδεχόμενο μια κυβέρνηση να αποσταθεροποιηθεί ή να ανατραπεί με αντισυνταγματικά ή βίαια μέσα, συμπεριλαμβανομένης της πολιτικά υποκινούμενης βίας και τρομοκρατίας. Κυβερνητική Αποτελεσματικότητα (Government Effectiveness): Μελετάται η ποιότητα των δημόσιων υπηρεσιών, η ικανότητα των δημόσιων λειτουργών και ο βαθμός ανεξαρτησίας τους από πολιτικές πιέσεις, η ποιότητα του πολιτικού σχεδιασμού και η αξιόπιστη εφαρμογή του. Ποιότητα των Ρυθμιστικών Παρεμβάσεων (Regulatory Quality): Αφορά την ικανότητα της κυβέρνησης να σχεδιάσει και να εφαρμόσει σταθερές πολιτικές που επιτρέπουν την ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα. Κράτος Δικαίου (Rule of Law): Αποτυπώνει την εμπιστοσύνη των πολιτών για τους κανόνες που διέπουν την κοινωνία και την προθυμία να συμμορφώνονται με αυτούς, και ιδίως την εμπιστοσύνη στην αστυνομία και τα δικαστήρια, την τήρηση των συμβάσεων, τον σεβασμό των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων κ.ά. Έλεγχος της Διαφθοράς (Control of Corruption): Πρόκειται για δείκτη αντίληψης της άσκησης δημόσιας εξουσίας για ιδιωτικό όφελος. Τέλος, οι δείκτες διακυβέρνησης λαμβάνουν τιμές οι οποίες κυμαίνονται σε κλίμακα μεταξύ μείον 2,5 (πολύ χαμηλό επίπεδο ορθής διακυβέρνησης) μέχρι το συν 2,5 (πολύ υψηλό επίπεδο ορθής διακυβέρνησης). Βλ. Πρόντζας 2014: 150-154.

467. Κρίσιμο σημείο αποτελεί η προϋπόθεση με την οποία, προκειμένου να συμπεριληφθεί μια χώρα στον συγκεκριμένο δείκτη να υπάρχουν για κάθε έτος ξεχωριστά, διαθέσιμα δεδομένα για όλους τους επιμέρους δείκτες που διαμορφώνουν τον Δείκτη Αποτυπώματος της διαφθοράς, Βλ. Πρόντζας 2014: 171.

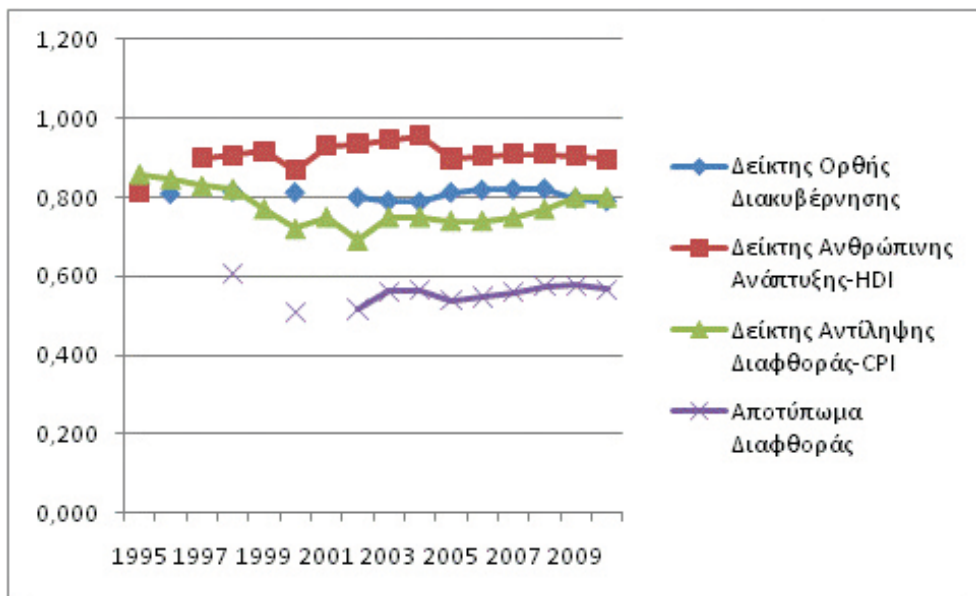
και μόνο παράθεση, με τη γλώσσα των αριθμών των δεικτών αυτών, μπορούμε να ανατρεξουμε στις περιπτώσεις δύο χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μιας από την πλευρά της Βόρειας Ευρώπης, την Ιρλανδία, και μιας από την πλευρά της Νότιας Ευρώπης, την Ελλάδα. Ένα από τα κριτήρια αυτής της ενδεικτικής εδώ επιλογής, αποτελεί το γεγονός ότι και οι δύο αυτές χώρες, βίωσαν και βιώνουν τις επιπτώσεις της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008 και οδηγήθηκαν σε συγκεκριμένους μηχανισμούς υποστήριξης των οικονομιών τους, με ουσιαστικές βεβαίως διαφοροποιήσεις μεταξύ τους, ως προς τις σχετικές αφετηρίες, διαχειρίσεις και βεβαίως τα παραγόμενα αποτελέσματα τους.

Πίνακας 1: Δείκτης διακυβέρνησης, ανθρώπινης ανάπτυξης, αντίληψης διαφθοράς και αποτύπωμα διαφθοράς στην Ιρλανδία (1995-2010)

Ιρλανδία	Δείκτης Ορθής Διακυβέρνησης	Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης-HDI	Δείκτης Αντίληψης Διαφθοράς-CPI	Αποτύπωμα Διαφθοράς
1995		0,813	0,857	
1996	0,809		0,845	
1997		0,900	0,828	
1998	0,815	0,907	0,820	0,606
1999		0,916	0,770	
2000	0,812	0,869	0,720	0,508
2001		0,930	0,750	
2002	0,800	0,936	0,690	0,516
2003	0,791	0,946	0,750	0,561
2004	0,789	0,956	0,750	0,565
2005	0,812	0,898	0,740	0,539
2006	0,818	0,904	0,740	0,547
2007	0,820	0,909	0,750	0,559
2008	0,821	0,909	0,770	0,574
2009	0,797	0,905	0,800	0,577
2010	0,791	0,895	0,800	0,566

Πηγή: Πρόντζας 2014: 248.

Γράφημα 1: Εξέλιξη του Δείκτη διακυβέρνησης, ανθρώπινης ανάπτυξης, αντίληψης διαφθοράς και αποτύπωμα διαφθοράς στην Ιρλανδία (1995-2010)

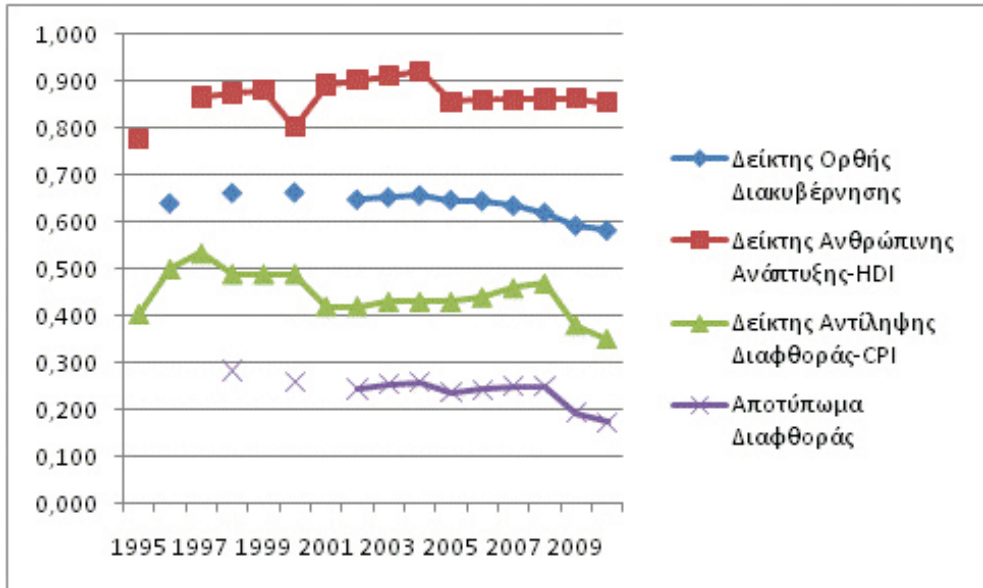
Πηγή: Πρόντζας 2014: 249.

Πίνακας 2: Δείκτης διακυβέρνησης, ανθρώπινης ανάπτυξης, αντίληψης διαφθοράς και αποτύπωμα διαφθοράς στην Ελλάδα (1995-2010)

Ελλάδα	Δείκτης Ορθής Διακυβέρνησης	Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης-HDI	Δείκτης Αντίληψης Διαφθοράς-CPI	Αποτύπωμα Διαφθοράς
1995		0,776	0,404	
1996	0,639		0,501	
1997		0,867	0,535	
1998	0,661	0,875	0,490	0,283
1999		0,881	0,490	
2000	0,662	0,802	0,490	0,260
2001		0,892	0,420	
2002	0,647	0,902	0,420	0,245
2003	0,652	0,912	0,430	0,255
2004	0,656	0,921	0,430	0,259
2005	0,646	0,856	0,430	0,237
2006	0,644	0,861	0,440	0,243
2007	0,634	0,860	0,460	0,250
2008	0,619	0,862	0,470	0,250
2009	0,592	0,863	0,380	0,194
2010	0,582	0,855	0,350	0,174

Πηγή: Πρόντζας 2014: 292.

Γράφημα 2: Εξέλιξη του Δείκτη διακυβέρνησης, ανθρώπινης ανάπτυξης, αντίληψης διαφθοράς και αποτύπωμα διαφθοράς στην Ελλάδα (1995-2010)

Πηγή: Περόντζας 2014: 293.

Η διαχείριση του φαινομένου της διαφθοράς (επιστημονική, πολιτική, οικονομική, κοινωνική), δεν πρέπει να οδηγεί σε παγιδεύσεις μέσα στην ίδια την διαχείριση αυτή. Η διαφθορά δεν είναι κάτι που είτε υπάρχει, είτε δεν υπάρχει, είτε ελέγχεται είτε δεν ελέγχεται, είτε προκαλεί στρεβλώσεις είτε όχι.⁴⁶⁸ Οι μορφές που μπορεί να πάρει ανά πολιτισμό, διαφέρουν, όπως και ο βαθμός της. Η διαφθορά αφορά ένα σύστημα, που ενέχει τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό μεταξύ των ανθρώπων, όπου πραγματώνονται συγκεκριμένες τεχνικές, στις οποίες μπορούν να συμμετέχουν όλα τα μέλη του εκάστοτε πληθυσμού.

Τα εργαλεία μελέτης περί αυτών των τεχνικών, που μπορεί να μας προ-

468. Ο Giddens μας υπενθυμίζει ότι «...σήμερα οι υποθέσεις διαφθοράς δεν είναι συχνότερο φαινόμενο από ότι παλαιότερα. Αυτό που μάλλον συμβαίνει είναι ότι σε μια ανοικτή κοινωνία πληροφοριών, η διαφθορά είναι πιο ορατή και τα όρια του τι θεωρείται διαφθορά έχουν αλλάξει και αλλάζουν συνεχώς όσο οι κοινωνίες εξελίσσονται. Στη Βρετανία για παράδειγμα τα δίκτυα των παλιών συμμαθητών ήταν στο παρελθόν απλώς ο τρόπος με τον οποίο λειτουργούσαν τα πράγματα στη χώρα, ακόμα και όταν στην εξουσία βρίσκονταν κόμματα της κεντροαριστεράς. Τέτοια δίκτυα δεν μπορούμε να πούμε ότι εξαφανίστηκαν. Σήμερα όμως τέτοιες λειτουργίες θεωρούνται παράνομες, μολοντί στο παρελθόν ήταν νομιμοποιημένες. Και μέσω τέτοιων δικτύων συνήθιζαν να διευθετούν τα ζητήματα...» (2001: 123).

σφέρει η διεπιστημονική προσέγγιση του φαινομένου για την κάθε ξεχωριστή χώρα ανά τον κόσμο (η οποία και εξασφαλίζει, όπως προαναφέρθηκε, την εξειδίκευση αυτών των εργαλείων), αποτελούν έναν ασφαλή δρόμο, που υπαγορεύει όμως και τη συνεχή αξιολόγησή τους. Υπαγόρευση που εκπορεύεται και από μια κορυφαία διάσταση του φαινομένου, ότι ακολουθεί ακριβώς την εξέλιξη των ανθρωπίνων κοινωνιών και πολιτισμών τους. Παγκόσμιο, λοιπόν, φαινόμενο ως προς τις εμφανίσεις του, αλλά και ταυτόχρονα εθνικό ως προς τις εξειδικεύσεις του.

Μπορούμε λοιπόν να κλείσουμε με το ερώτημα, γιατί άραγε την ίδια στιγμή που εξαπλώνεται (με κυρίαρχη αφετηρία τον δυτικό κόσμο), η μελέτη του φαινομένου για ολόκληρο τον κόσμο -στο πλαίσιο των παγιδεύσεων που αναλύθηκε παραπάνω-, οι πολίτες του δυτικού κόσμου είναι καταγεγραμμένα απογοητευμένοι από τα πραγματολογικά και υπολογιστικά επίπεδα διαφθοράς των χωρών τους. Σε αυτήν την απογοήτευση, πρέπει να προστεθεί ότι, η ανάδειξη της περιφημής αρχή της πρόληψης -από συγκεκριμένες επιστημονικές πειθαρχίες- δεν ήταν, δεν είναι και δεν θα είναι πάντοτε επιβλητική ή εφαρμόσιμη ως μέθοδος διευθέτησης ζητημάτων διαφθοράς. Οι ηθικές προσταγές -σε αντίθεση με την ενθουσιώδη αποδοχή τους- είναι αδύνατο να έχουν καθολική ισχύ. Οφείλουμε να αντιληφθούμε, ότι το μονοπώλιο επιστημονικών προσεγγίσεων περί διαφθοράς, πάνω στο οποίο βασίζεται το υπάρχον σύστημα προσέγγισης του φαινομένου, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, δεν έχει μέλλον, σε ένα εγγενώς πλαίσιο παγκόσμιων επικοινωνιών και διαστάσεων του φαινομένου. Σε ένα πλαίσιο πολιτισμών όπου η διαφθορά, στο πραγματολογικό της πεδίο, αποτελεί ένα αποδεκτό τρόπο οικονομικής, κοινωνικής, πολιτικής ύπαρξης και λειτουργίας,⁴⁶⁹ όπου ο ιδεότυπος της διαφθοράς οδηγεί στη μετάβαση από τον *homo economicus*, στον *homo corruptus*. Δεν θα μπορέσουμε ποτέ να κυριαρχήσουμε στη διαφθορά, όπως άλλωστε και στη ιστορία μας. Μπορούμε όμως και πρέπει να βρούμε τρόπους να κατανοήσουμε αυτό το φαινόμενο. Η Διαφθορά, ανακαλύπτει πάντοτε δικούς της δρόμους, μιμούμενη δυστυχώς την Ιστορία.

469. Χαρακτηριστική η περίπτωση του «ναού» της διεθνούς χρηματοοικονομικής, της Wall Street, όπου η κουλτούρα διαφθοράς κυριαρχεί σε ένα χώρο όπου το αποτέλεσμα κρίνεται από την χρηματική απόδοση, όπου υπάρχει ένα ανεκτό επίπεδο βαθιάς ριζωμένης ανομίας, όπου τα πάντα βασίζονται στη σχέση θηρευτή και θηράματος, με την εξίσωση να είναι απλή: αν δεν ξέρεις ποιος είναι ο θηρευτής, τότε είσαι το θύμα. Βλ. Markopolos 2010.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Ασδραχάς, Σ. (2003). *Ελληνική Οικονομική Ιστορία, ιε΄-ιθ΄αιώνας*, Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, Αθήνα.
- Giddens, A. (2001). *Ο κόσμος των ραγδαίων αλλαγών: Πως επιδρά η παγκοσμιοποίηση στη ζωή μας*, Μεταίχμιο, Αθήνα.
- Huntington, S. (2001). *Η σύγκρουση των πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης*, Τερζόπουλος, Αθήνα.
- Lascoumes, P. (2003). *Διαφθορά, Καστανιώτης*, Αθήνα.
- Πανταζόπουλος Ν. (1956). *Ρωμαϊκόν Δίκαιον, Κατά τας Πανεπιστημιακάς Παραδόσεις του Καθηγητού Νικολάου Ι. Πανταζόπουλου*, 2η έκδ., Σάκουλας, Θεσσαλονίκη.
- Πρόντζας, Δ. (2006). *Η διαφθορά, το αμφιλεγόμενο ζήτημα στην εθνική και διεθνή κοινωνία*, Διδ. Διατριβή, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
- (2013). *Διαφθορά και Κοινωνία*, Παπαζήσης, Αθήνα.
 - (2014). *Λόγος και Πρακτικές Αντιδιαφθοράς, Κείμενα και Ποσοτικές Αναλύσεις στις Ευρωπαϊκές Κοινωνίες*, Παπαζήσης, Αθήνα.

Ξενόγλωσση

- Bardhan, P. (1997). «Corruption and Development: A Review of Issues», *Journal of Economic Literature*, 35(3), σελ. 1320-1346.
- Berg, L. & Hahn, H. (1976). *Corruption in the American Political System*, Morristown, General Learning Press, New Jersey.
- Brooks, R. (1971). *Corruption in American Politics and Life*, Arno Press, New York.
- Brown, E. & Cloke, J. (2006). «The Critical Business of Corruption», *Critical Perspectives on International Business*, 2 (4), σελ. 275-298.
- Etzioni, A. (1984). *Capital Corruption: The New Attack on American Democracy*, Harcourt Brace Jovanovich, San Diego.
- Gibbon E. (1993). *Decline and fall of the Roman empire*, Everyman's Library, New York κ.α.
- Gibbons, K. M. (1989). «Toward an Attitudinal Definition of Corruption», στο: *Political Corruption: A Handbook*, Heidenheimer, A., Johnston, M. & Levine, V.T., Transaction Books, New Brunswick, N.J.

- Heidenheimer, A.J. (1970). «The Context of Analysis», στο: *Political Corruption: Readings in Comparative Analysis*, Heidenheimer, A.J. (εκδ.), Transaction Books, New Brunswick, N.J.
- Johnston, M. (1996). «The Search for Definitions: The Vitality of Politics and the Issue of Corruption», *International Social Science Journal*, 149.
- Kaufmann, D. & Kraay, A. (2008). «Governance Indicators: Where Are We and Where Should We Be Going?», *World Bank Research Observer*, Spring 2008.
- Kaufmann, D., Kraay, A. & Mastruzzi, M. (1999). «Aggregating Governance Indicators», *World Bank Policy Research Working Paper*, No. 2195, Washington, D.C.
- (1999). «Governance Matters», *World Bank Policy Research Working Paper*, No. 2196, Washington, D.C.
 - (2004). «Governance Matters III: Governance Indicators for 1996, 1998, 2000, and 2002», *World Bank Economic Review*, No18.
 - (2005). «Governance Matters IV: Governance Indicators for 1996-2004», *World Bank Policy Research Working Paper*, No. 3630. Washington, D.C.
 - (2006). «Governance Matters V: Aggregate and Individual Governance Indicators for 1996-2005», *World Bank Policy Research Working Paper*, No. 4012, Washington, D.C.
 - (2006). «Measuring Governance Using Perceptions Data», στο: *Rose-Ackerman, S.R. (εκδ.), International Handbook of Economic Corruption*, Edward Elgar, Cheltenham.
 - (2007). «Governance Matters VI: Aggregate and Individual Governance Indicators for 1996-2006», *World Bank Policy Research Working Paper*, No. 4280, Washington, D.C.
 - (2007). «Growth and Governance: A Reply/Rejoinder», *Journal of Politics*, 69(2).
 - (2007). «The Worldwide Governance Indicators Project: Answering the Critics», *World Bank Policy Research Working Paper*, No. 4149, Washington, D.C.
 - (2008). «Governance Matters VII: Aggregate and Individual Governance Indicators for 1996-2007», *World Bank Policy Research Working Paper*, No. 4654, Washington, D.C.
 - (2009). «Governance Matters VIII: Aggregate and Individual Governance Indicators for 1996-2008», *World Bank Policy Research Working Paper*, No. 4978, Washington, D.C.
 - (2010). «The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues», *World Bank Policy Research Working Paper*, No. 5430.
- Klotz, G. (1994). «Figures de la pensée quantitative en France», *Dix-huitième siècle* 26.

- Koren, J. (επιμ.) (1918). *The History of Statistics. Their Development and Progress in Many Countries*, Macmillan, New York.
- Myrdal, G. (1968). «Corruption - Its causes and effects», στο: *Asian drama: An enquiry into the poverty of nations*, τόμ. 2, του ιδίου, Twentieth Century, New York, σελ. 937-960.
- Markopolos, H. (2010). *No one Would Listen*, John Wiley & Sons, Hoboken, N.J.
- Nice, D. (1985). «Political Corruption in the American States: Causes 1970-1980», *American Politics Quarterly* 11(4).
- Nye, J. S. (1967). «Corruption and Political Development: A Cost-Benefit Analysis», *American Political Science Review* 61(2).
- Philp, M. (1987). *Defining Corruption: An Analysis of the Republican Tradition*. Paper presented to the International Political Science Association research roundtable on political finance and political corruption, Bellagio, Italy (mimeo).
- (1997). «Defining Political Corruption» στο: *Political Corruption*, Heywood, P. (εκδ.), Blackwell, Oxford.
- Prontzas, D. (2016). «The Corruption Footprint Index (CFI): A New Index about Measuring Corruption», *International Journal of Humanities and Social Science, Center for Promoting Ideas*, 5 (12).
- Rassem, M. (επιμ.) (1980). *Statistik und Staatsbeschreibung, in der Neuzeit: vornehmlich im 16-18 Jh.*, Schöningh, Paderborn, München.
- Sachs, J.D. & Warner, A.M. (1997). «Natural Resource Abundance and Economic Growth Development», Discussion Paper No. 517a, Harvard Institute for International Development, Cambridge Mass.
- Scott, J. C. (1972). *Comparative Political Corruption*, Englewood Cliffs, Prentice-Hall, New Jersey.
- Sen, A. (1998). «Mortality as an Indicator of Economic Success and Failure», *Economic Journal*, 108, σελ. 1-25.
- Srinivasan, T. N. (1994). «Human Development: A New Paradigm or Reinvention of the Wheel?», *American Economic Review*, 84.
- Stoker, G. (1998). «Governance as Theory: Five Propositions», *International Social Science Journal*.
- Thompson, D. (1993). «Mediated Corruption: The Case of the Keating Five», *American Political Science Review* 87(2).
- (1995). *Ethics in Congress: From Individual to Institutional Corruption*, Brookings, Washington, D.C.
- Woods, N. (2000). «The Challenge of Good Governance for the IMF and the World Bank Themselves», *World Development*, 28.

Διαδικτυακές πηγές

<http://www.eglimatologia.gr/>

<http://www.weforum.org/>

<http://www.gcgf.org/ifcext/economics.nsf/Content/ic-wbes>

<http://www.imd.org/>

<http://www.pwc.com/>

<http://www.asiarisk.com/index.html>

<http://www.economist.com/topics/economist-intelligence-unit>

<http://www.freedomhouse.org>

<http://web.worldbank.org/> <http://www.undp.org>